

Розділ 6 Пізні і сучасні національні релігії Південної та Південно-Східної Азії

§ 1. Індуїзм

На межі 2—3 тис. до н. е. на територію сучасної Індії з Ірану прийшли індоєвропейські племена, що підкорили місцевих жителів. Вони ж принесли нову релігію. Перші релігійні уявлення було сформульовано у чотирьох книгах так званих вед: Рігведа, Самаведа, Яджурведа і Атхарваведа. В них описується походження світу, родоводи великої кількості богів, наводяться ритуальні пісні і правила жер-твопринесення. Згідно з Рігведою, найбільш поважні боги

— Варуна (бог нічного неба); Агні (бог вогню), Сома (бог священного, можливо, навіть наркотичного напою, що вводив людину у транс, який створював ілюзію безпосереднього спілкування з богами), Сурья (бог мудрості).

Система ведійського політеїзму заснована на тому, що головного бога немає, а головним є той бог, до якого звертається людина у конкретній ситуації. Стосунки між богами та людиною визначалися принципом «я — тобі, ти — мені». Головним був той бог, до якого саме в цьому випадку зверталася людина. Якщо людина правильно виконувала жертвопринесення, правильно зверталася до богів, вважалося, що бог обов'язково повинен здійснити бажання людини.

Згодом з'являються брахмани — коментарі до вед. Доповнюють релігійні уявлення, що містяться у ведах і брахманах, так звані араньяки («Лісові книги»). Підсумовують увесь комплекс ведійської літератури вже скоріше філософські, ніж релігійні тексти, — упанішади (від сан-скритського «сидіти біля ніг», тобто сидіти біля вчителя).

Остання з вед, Атхарваведа — це збірка перш за все магичних правил та формул спілкування з богами. В Атхарваведі велику увагу приділяють техніці так званого тапасу (традиція аскези). Вважають, що коли людина веде аскетичний спосіб життя, то вона має магичну силу, може керувати світом, а не лише людьми. Потрібно відмовитися від соціально-політичного життя і займатися само-вдосконаленням. Вже в Атхарваведі

з'являються боги, які ототожнюються з субстанціально самостійним жіночим образом. Дуже доброзичлива богиня Мадхукаша, вона є близькою до небесної корови, яка дає життя. Богиня Араті — це жінка, яка пристає до сплячих чоловіків та за-бирає в них їх силу. Апва — богиня хвороб.

З'являються й досить абстрактні божества — Вена (з Вени все виходить і туди все повертається), Кала (боже-ство часу), Кама (божество кохання). В коментарях до вед з'являється уявлення про те, що світом керує брахман (аб-солют, джерело життя, з якого все розпочинається). Згід-но з упанішадами, кожна людина має в собі частинку брахмана, так званий атман. Завдяки йому можна досяг-ти зв'язку між духовним світом людини та абсолютном.

В упанішадах з'являються також специфічно індій-ське і багатозначне поняття — ом (аум). Ом на філо-софському рівні може розумітися як вічність, що охоп-лює минуле, сучасне і майбутнє; на психологічному — як стан глибокого спокою, подібного до сну; на ритуаль-но-практичному — як вихідна формула індійських моли-тов (мантр).

Ведійські релігійні уявлення освячують соціальне розшарування суспільства на варни (касти). Найвищою вважалися брахмани — знавці ведійної літератури, спе-ціалісти з проведення жертвопринесень. В Атхарваведі сказано, що брахмани — ті, хто співає богам гімни, слово брахмана — це слово бога. Друга привілейована варна — кшатрії, воїни і правителі. До третьої, вже непривілейо-ваної, належали вайш'ї — люди, що займаються сіль-ським господарством, ремісництвом, торгівлею тощо. Нарешті, четверта варна — це шудри, які мусили бути при-служниками на найбільш брудних і неприємних роботах на зразок асенізації. Щоб не було плутанини, кожна лю-дина мала носити одяг кольору своєї варни.

В упанішадах завершується теоретичне оформлення положень індуїзму. Одним з його вихідних положень є уявлення про те, що смерть — це не припинення існу-вання, а лише крок до наступного народження в іншому тілі, причому не обов'язково людському. Існує навіть за-кон перевтілення — сансара, колесо буття, що визначає подальше перевтілення (реінкарнацію)

